

Рэдакцыя «Нашай Нівы»
віншуе ўсіх сваіх супрацоўнікаў,
фундатараў і чытачоў
з Новым Годам!

Redakcyja «Našaj Nivy»
vinšuje ūsich svaich supracouņnikaŭ,
fundataraŭ i čytačoŭ
z Novym Hodam!

رَدَا قَصِيَا «نَاشَايِ نَوِي» وَنَشِي
وَسِيحُ صَوَائِحِ صِبْرَا صُونَقَاوُ. فُنْدَا طَارَاوُ
اِحِي طَاچُو ظُ نُووِيْمُ هُوْدَا مَ!

В.К.Л. З гісторыяй гэтай дзяржавы звязаны ўспамін пра найлепшы ў Беларусі дзяржаўны парадак, пра «залаты век» культуры, пра сваяцтва беларусаў зь літоўцамі. Пра гэта — тэзы Адама Мальдзіса, гутарка Генадзя Сагановіча зь Юліюшам Бардахам, артыкул Яўгена Анішчанкі.

БЕЛАРУСЬ І ІРЛЯНДЫЯ. Шэсьць пунктаў падабенства ў гаспадарцы, палітыцы, культуры й будучыні.

СТЭРЭАТЫП кажа, што на ўсходзе Беларусі ў сялян ужо няма жывое памяці пра сваіх паноў. Але гэты стэрэатып абвяргаецца... Эсэ Міколы Крывальцавіча.

ВІЛЕНСКІ КЛЮБ. Вільня — літоўскі Ерусалім, нібы карабель мараў, увесь у вагнах, адпывае ў вечнасьць, аточаны сотнямі караблёў і караблікаў, грузаных старымі жыдоўскімі скарбамі нашага краю... Эсэ Гірша Кановіча.

ПРАГНОЗ НА ЗАЎТРА. Які наступны народ усюлед за Чачэніяй захоча стаць незалежным ад Расеі?

АПАВЯДАНЬНЕ

Кліч мора

С.Д.

Гэта было ў Лімбажы, сыякотным летам 1989 году. Я прыяжджаў сюды, каб выдаваць забароненую ў Беларусі газету. Тады мы ўсе толькі й думалі, што пра палітыку. Чарнобыль, Курапаты, Незалежнасьць... Надрукаваць праўду пра гэта ў Менску было немагчыма. І таму я езьдзіў у Лімбажы, латыскае мястэчка, 18 км ад Балтыйскага мора. Тут ужо дазвалялася. Было вальней, ды і мала каго хвалявалі нашыя праблемы.

Я пасяліўся ў невялікім гатэлі на другім паверсе ў двухмясцовым нумары. Ноччу працаваў у друкарні, а ўдзень адсыпаўся, хаваючыся ад яркага летняга сонца. Саладкаватае балтыйскае паветра крыху кружыла мне галаву, і я тлумачыў гэта большай свабодай, калі нікому няма да цябе справы й ніхто не залазіць у душу.

Мой сусед па нумары цэлы дзень прападаў у мястэчку, і ўбачыліся мы толькі пад вечар, калі я збіраўся перахапіць чаго-небудзь перад працай. Сусед згадзіўся пайсьці са мной за кампанію.

— Вы на машыне? — спытаўся ён. — Цудоўна. Тут ёсць адна неблагая кавярня на ўскрайку.

Гэта быў саракагадовы лысаваты мужчына з рэзкім турэцкім профілем. Але вымаўленьне адразу выдавала ў ім беларуса. Зрэшты, калі мы выехалі на цэнтральную вуліцу, ён сказаў:

— Я адразу пазнаў у вас земляка. Вы зь Менску?

— Так.

— Гэта акцэнт. Але да гандляра вы не падобны.

У той год усю Балтыю пачалі напаўняць гандляры зь Беларусі. Пачынаўся прыватны бізнэс, і калі дзе-небудзь у Рызе спатыкаўся наш зямляк, то абавязкова «мяшэчнік» або «тарбэшнік», як іх тады называлі.

— Я нефармал. Выдаю газету, — адказаў я. — А вы, мусіць, з КГБ?

Ён засьмяяўся:

— Не. Хоць ведаю, што падобны. Я прыехаў сюды памерці.

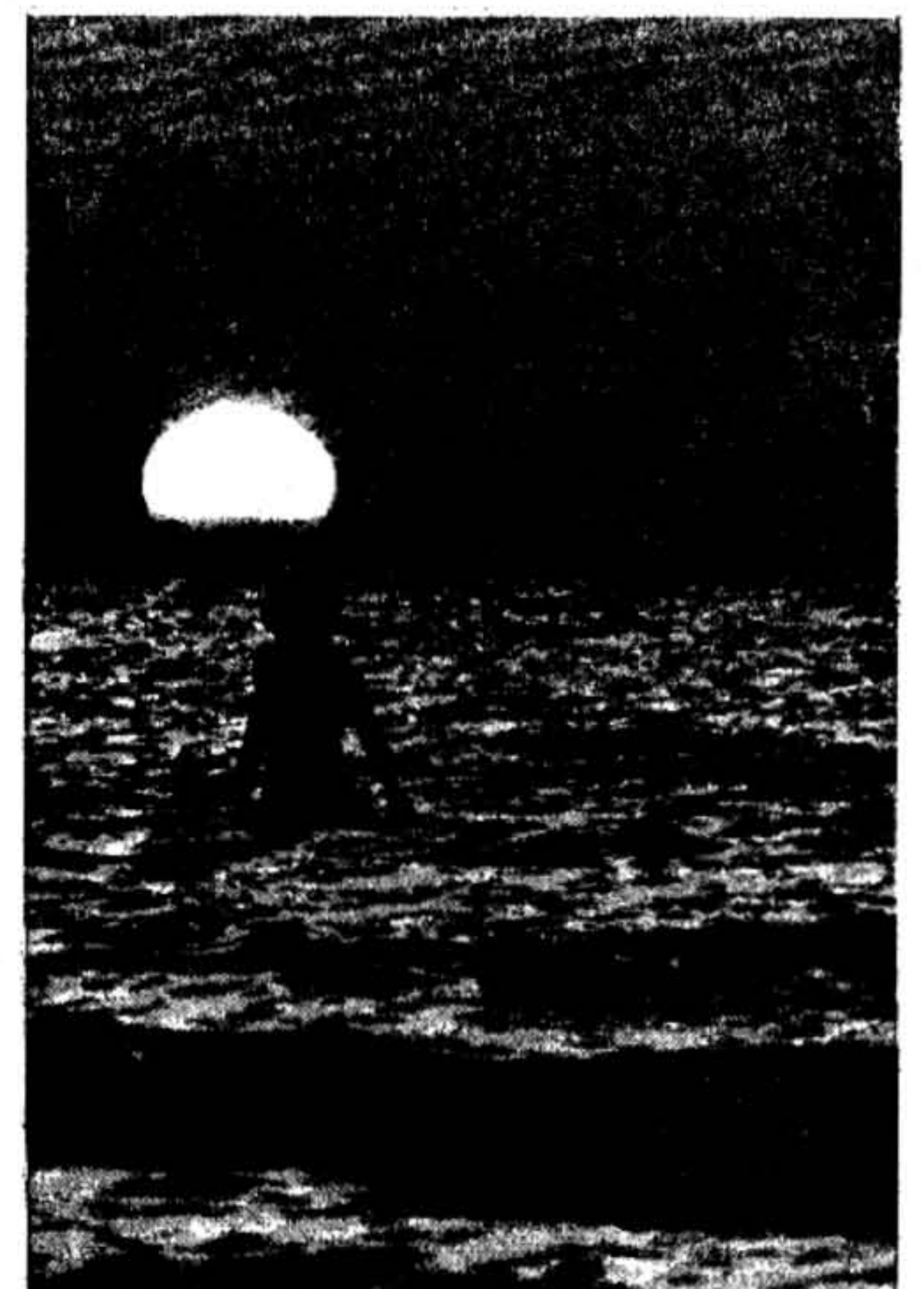
— Памерці?

— Так. Рана ці позна прыходзіць час... Урэшце, у кожнага свае справы. Вы — змагар, выдаеце газету. Я настолькі ж мастак. А сапраўднаму мастаку належыць думаць пра сьмерць.

Так пачалося нашае кароткае знаёмства. Інакш як жарт успрымаць ягоныя словы я ня мог.

— І вы абралі Лімбажы, таму што тутэйшыя могілкі — помнік сусветнага значэньня? — спытаўся я. — Сапраўдны мастак мусіць думаць таксама й пра славу...

Могілкі былі зусім побач з друкарняй, і паміж працай, выходзячы пакурыць, я блукаў па іх, нібы па батанічным садзе, разглядаў дзівосныя нетутэйшыя дрэвы й кветкі.

Сон пра зьніклы Ерусалім

Гірш Кановіч

Аднойчы я спытаўся ў сябра: як па-беларуску будзе «сапожник»? Чабатар, — адказаў сябра. А «портной»? Шавец, — адказаў сябра. Ён усё пераблытаў. Тое, што зь лёгкасьцю блытае сучасны гарадзкі беларус, ніколі ня зблытае стары беларускі жyd. Рэалі гораду яшчэ не замацаваліся ў беларускай сьвядомасьці, тым часам як жydоўскую яны пакідаюць. Разам зь іх носьбітамі.

Да другой, а яшчэ больш — да першай сусьветнай вайны жydы былі асноўным насельніцтвам гарадоў і мястэчак краю. Яны стварылі гарадзкую культуру тагачаснай Літвы, а яшчэ больш — тагачаснай Беларусі. Сёньня гэтай культуры няма. Яе выбілі разам зь яе стваральнікамі. На вызваленае такім чынам месца прыехалі пасланцы камунізму — чынавенства зь неабсяжных абшараў Расеі, а таксама тутэйшы вясковы народ. Але вакуум, які застаўся пасля жydоўскай гарадзкой культуры, ня можа быць запоўнены гэтым мэханічным чынам. Ранейшую жydоўскую культуру аднаўляць няма каму й няма як. І таму спатрэбіцца яшчэ вельмі шмат часу, перш чым зьявіцца зародкі новай гарадзкой культуры.

Колішняя жydоўская культура як аднародная і амаль незалежная ад спэцыфікі канкрэтнага гораду матэрыя запаўняла ўвесь край. І таму гэтае эсэ пра Вільню можна чытаць адначасова й як эсэ пра Менск, пра Бабруйск, пра Мазыр...

Нічога такога нельга пакуль уявіць сабе пра хрысьціянскае насельніцтва гарадоў. Пакуль. Некалі прыйдзе час, калі мы таксама перастанем блытаць краўцоў і шаўцоў, калі, нібы сьлімакі да ракавак, прырасьцем да сваіх гарадзкіх асяродкаў, калі ў нас зьявіцца заветныя й адначасова тыповыя мары. І толькі тады, калі мы зьбярем гэтыя мары ў адно, мы зможам сказаць, што на пакінутай жydоўскаю культураю прасторы паўстала новая гарадзкая культура.

Гірш Кановіч (нар. 1929) літоўскі пісьменьнік, аўтар раманаў пра жыцьцё жydоўства ў даваеннай Літве. Піша па-расейску. Сёлета выехаў у Ізраіль.

Ён, здаецца, сьніўся мне яшчэ ў калысцы — задоўга да таго, як я ўпершыню ўбачыў Яго наяве; задоўга да таго, як у сорак пятым Ён прыняў мяне ў свае скрываўленыя, задымленыя вайною абдымкі; задоўга да таго, як у Ім вырас магільны капец, гліна якога заляпала ўсе мае радасьці й назаўсёды афарбавала ў атрутна-жоўты колер усе мае смуткі, бо пад ім знайшла (ці знайшла?) супакой мая мама, хай будзе памяць пра яе бласлаўлёная!

За сваё ўжо некароткае жыцьцё я пабываў у многіх гарадох — у Нью-Ёрку й Парыжы, у Таронта й Жэневе, у Лёндане й Турыне, у Празе й Варшаве, але ніводзін зь іх, велічных, непаўторных, жаданых, не ўваходзіў у мае сны.

Мне сьніўся толькі Ён, адзіны горад на сьвеце.

Мне сьніліся Ягонья вуліцы й завулки, вузенькія, як вяроўкі, на якіх вякамі сушылася жydоўская бялізна, што не прасыхала ад пралітых сьлёзаў, засіненая сінкай нязбытных надзеяў, дзёрзкіх і высокіх, як ранішнія аблокі, мараў, якія зьліваю абрыналіся на кволя душы дваравых хлопчыкаў і дзяўчынак з гучнымі царскімі імёнамі — Юдзіф і Руф, Саламон і Давыд.

Мне сьніліся Ягонья стрэкі з дахоўкі, па якіх кошкі пахаджалі, як анёлы, і анёлы, як кошкі.

Мне сьніліся ягонья брукі, дзе кожны глыб быў падобны да абломка Майсеевай скрыжалі.

Мне сьніліся ягонья сынагогі й рынкі — шэпт гарачай, амаль утрапёнай малітвы чаргаваўся й перамяжаўся ў маіх начных сьненнях з выкрыкамі: «Кугл!.. Хэйсэ бэйгалэх!.. Фрышэ фіш...» Выкрыкі гучалі пагрозьліва й пранікнёна, як псалмы, а гандляры нагадвалі старажытных прарокаў — на вятры разьвяваліся іх сівыя касмылі; вочы гаралі незямным вагнём; ад бульбяной «бабкі» пахла не прасмаленай да чарнаты печкай дзе-небудзь на Завальнай ці Наваградзкай, на Мясніцкай ці Рудніцкай, а ахвярнікам, раскладзеным ля падножжа Хермона ці Юдэйскіх гор.

У маім дзяцінстве, якое ўжо само стала сном, сны аб Ім, дзіўным і недасягальным для мяне горадзе, навеіваліся бясконцамі, натамнымі аповедамі хатніх — бабулі й дзядулі, дзядзькоў і цёткаў, якія ніколі й нікуды не выяжджалі за краіны нашага мястэчка, але ведалі пра ўсё на сьвеце ня менш, чым сам Госпад Бог; вымысламі нашых шматлікіх суседзяў, ахвочых на слова й хуткіх на прыдумку (прыдумкамі мае землякі цалоткі дзень вышывалі шэрае палатно жыцьця), галодных валацугаў і жабракоў, якія заходзілі да нас, на берагі Вяльлі, і шчодро расплочваліся за начлег і ежу ўсякімі байкамі ("майсэс").

Іх няспешныя апавяданьні, іх доўгія, расьцягнутыя іншым разам да сьвітання гісторыі бударажылі ўяўленьне, як пасхальная агада. Божа, Божа, колькі хмелю было ў той цудоўнай, у той незабыўнай хлусьні, у той ашаламляльнай, раскошнай паўпраўдзе! Ад іх кругам ішла галава, дом перапаўняўся гаротна-шчаслівымі ўздыхамі і ўсклікамі, у якіх злучаліся туга й захапленне, жарсьць і таемныя спадзяваньні.

— О! — усклікала мая цётка Хава й цішком ацірала сьлязу.

Ёй, старой дзеве, Ён таксама сьніўся. Можа быць, часьцей, чым мне. Ён сьніўся ёй у выглядзе вялізнай, разьбітай на шырокім лузе хупы, пад якой яна ўся ў белым, размораная ад уласнага шчасьця, стаіць побач зь сваім абраньнікам. Там, у тым дзіўным горадзе, нават апошнія брыдулькі выходзілі замуж. Там кожную гадзіну й кожны божа дзень жаніхі й нявесты абменьваліся залатымі пярсцёнкамі.

Вільня для маёй цёткі Хавы й была такім згубленым у Сусьвеце залатым пярсцёнкам!

— Ох! — як у лазні, стагнаў ад захаплення пры згадцы пра Яго ймя дзядзька Лэйзэр.

Яму Ён таксама зьяўляўся ў сьне. Дзядзьку Лэйзэру сьнілася, што яго абралі старостам Вялікай Сынагогі, што ў яго вышытая бісерам кіпа, ад якой галава сьвеціцца ў прыцемках, як зорка на небасхіле. Лэйзэр марыў, каб яго пахавалі побач з самым рабі Эліягу. Калі ўжо лёс наканаванаў яму столькі гадоў прамучыцца ў такой дзіры, як наша мястэчка, то няхай хоць пасля сьмерці выкапаюць яму магілу побач зь Віленскім Гаонам, прапаведнікам з прапаведнікаў, мудрацом з мудрацоў.

— Та-а-ак! — смачна, у расьцяжку, гундосіў пекар Рахміэль, які нарадзіўся ў Тым дзіўным горадзе, але малечай быў прывезены ў паганскую Літву.

Ён выпякаў іншыя мары, чым Лэйзэр, яму ніякай справы не было да вышытай бісерам кіпы, ён згодны быў ляжаць на могілках з кім заўгодна — могілкі не сужэнскі ложак, але кожны раз, калі загаворвалі пра Вільню, ён бачыў сябе ўладальнікам кандытарскай крамы насупраць Вялікай Сынагогі, дзе з раніцы да вечара прадавалі булчкі з разынкамі й карыцай, якія пахлі раем. Сам Усявышні пасля ранішняй малітвы зазіраў да яго, каб іх пакаштаваць.

З гэтых баек, парослых перабольшаньнямі, як неаранае поле дзівоснымі кветкамі,

з гэтых аповедаў, што кідалі то ў маркоту, то ў трымценьне на мяжы зь ліхаманкай, з гэтых уздыхаў і ўсклікаў, з гэтых намёкаў і паўнамёкаў вырастала тое, чаго ні пад адной месчачковай страхою не было, чаго нельга было ўгледзець ні за адным вакном, будзь яно нават у залачнай раме. Зь іх складалася вобраз Гораду гарадоў, жydоўскае высты ў бурным акіяне нянавісьці й чужасьці, вобраз сталіцы жydоўскай набожнасьці і прамудрасьці. Зь іх, нібы абсыпаны агнямі карабель, выплываў Ён, горад нашых сноў.

То быў дзіўны карабель — ён плыў адначасова па вадзе, па паветры й па сушы. Ён заходзіў, як у гавань, у кожны дом, у кожную хату. Трумы яго былі поўныя каштоўнасьцяў і скарбаў і заўсёды адкрытыя для ўсіх — бяры, насыпай у кішэню й душу, багатыр і бядняк, разумны й дурань, шчаслівы й няшчасны!

Дагэтуль у маіх закладзеных жвірам успамінаў вушах гучыць ягоня працяглы гудок, які, напэўна, ня змоўкне да маёй сьмяротнай хвіліны. Ён будзіць жывых і мёртвых.

Ад сну да явы было ўсяго сто трыццаць кілямэтраў. Што значыць цяпер, у эпоху звышхуткіх лайнэраў, такая адлегласьць? Але тады!..

Тады шлях ад нашага мястэчка да Вільні здаваўся такім самым далёкім, як да Вялікай Мядзьведзіцы.

Недасягальнасьць памнажала тугу й любоў. Як казалі мая бабуля: рафінад саладзейшы ў думках, чым у роце, у роце ён растае, у думках — ніколі.

